

Bayramlar, Törenler, Geleneksel Kutlamalar, Eğlenceler

- Ülkemizde kutlanan bayramlar, törenler geleneksel kutlamalar, eğlenceler, mahallî bayramlar ve kutlamalar, mevsimlik bayramlar, asker eğlenceleri vb.dir.
- Bayram, biçimleri ve kuralları geleneklerin belirlenmiş olduğu bir dizi gösteriden meydana gelir. Bayramlar, kutlandıkları kültürün her çeşit sanat ve oyun şeklini bir paylaşımcı gösteriye dönüştürür. Bunları uygulayanlar, onları, göreneklerine dayalı bir biçim, muhteva ve işlev özellikleri kullanırlar. Bayramları, doğum, evlenme, ölüm törenlerinden ayıran en önemli özellik toplumun tüm bireylerince birlikte kutlanmasıdır.
- Toplamlar, bayramları toplum hayatında herkesi etkileyen olaylar, durumlar, düşünceler ve eylemlere bağlı biçimde yaratır. Süreklilik kazanma gelenekleşip devam eder. Bayramın bir başka özelliği yılın belli bir gününde veya günlerinde kutlanması, belli bir takvime bağlı olmasıdır. Bu özelliklerinden hareketle, kaynağını topluluk hayatından alan bayramlar, kolektif bir olgudur. Bayramlar, takvime bağlı günlerde topluluk tarafından paylaşılan ve grup kimliğinin dışı vurulduğu çok amaçlı ve çok işlevli karmaşık yapılara sahip, sosyal ve kültürel içerikli kurumlar diye tanımlanabilir.
- Bayramların toplum yapısında gördüğü işlere veya işlevlere gelinece; bunlar "birleştirici, canlandırıcı, eğitici ve mutluluk verici" olmak üzere dört başlık altında toplanabilir:

1. Birleştirici İşlev: Fertleri bir araya getirir. Toplum üyeleri arasındaki dayanışma bağlarını güçlendirip, ortak değerleri pekiştirir. Topluluğun dağınık yaşayan üyelerini bir araya getirir, topluluğun birliğini sağlar. Öte yandan birlik ve beraberlik içinde olma esasına göre kurulmuş toplum yapısı içinde çeşitli nedenlerle oluşan ve toplum üyeleri arasında uyum ve dayanışmayı zayıflatan küslük ve

dargınlıkları ortadan kaldırır. Dini bayramlar ve özel dini günler, Nevruz ve Hidrellez gibi mevsimlik bayramlar küslerin barışmasını, dargınlıkların sona ermesini özendirir.

2. Canlandırıcı İşlev: Ritüeller bütün bir örnek üzerine kalıplaşmış davranışlar diye tanımlanır. Toplumda canlandırıcı, geleneklerin devamını sağlayıcı, inançları tazeleyici ve bu yolla değer yargılarının, törelerin köklenmesine yardım edici özelliği vardır. Törenler, toplumun canlı bir biçimde ayakta kalmasını sağlar. Bu işlevi, bütün bayramlarda ve özel dini günlerde karşımıza çıkar.

3. Eğitici İşlev: Bütün bayramlar, fertler toplum hayatında, toplumun gerekli kıldığı düzen bağı ve ortak değerleri paylaşma gereğini öğretmek eğitirler.

4. Mutluluk Verici (Rahatlatıcı) İşlev: Bütün bayramlar, kutlayanlarına toplumun bir üyesi olma mutluluğunu kazandırır. Kutlamalar, insanları birlikte eğlenerek baskıdan, gerilimden kurtarır. Böylece kutlamalar, bireysel yalnızlıkların ortadan kaldırılmasının yanı sıra, çaresizliklerin azaltılmasına ve giderilmesine fırsat verir. Türk kültüründe, yer alan bayramlar, içeriklerine ve kutlamalara katılanların özelliklerine göre şu şekilde kümelenebilir:

B. Dinî Bayramlar ve Kutlamalar

- Türk halk kültüründe dini bayramlar, deyince akla gelenler **Ramazan ve Kurban Bayramları**dır. Dini bayramların zamanları, güneş takvimine göre değil de, ay takvimine bağlı olarak hesaplanması nedeniyle, güneş takvimine göre düzenlenmiş hayatımızda her yıl aynı günlere rastlamaz. İki takvim sistemi arasında on gün fark vardır ve bu yüzden dini bayramlar, her yıl bir öncekine göre on gün daha önce kutlanılır. Bu nedenle, bayramlar, sadece 36 yılda bir aynı güne isabet eder.

1. Ramazan (Şeker) Bayramı: Ramazan Bayramı üç gün ve Kurban Bayramı dört gün kutlanır. Türk halk kültüründe bayram kutlamaları resmi tatil günleridir. Bayram kutlama geleneğimizde bu iki bayram kadar olmasa da, çeşitli biçimlerde kutlanan kimi özel dini günler vardır.

- Bu tür özel dini günlerin başında **Mevlid, Miraç, Beraat, Kadir Gecesi gibi kandil günleri, Şeb-i Arus Gecesi ve Ayin-i Cem** gibi çeşitli törenler gelir.
- Ramazan ve Kurban Bayramlarının kutlanmasındaki temel özellik, dostların, hısım ve akrabanın, arkadaşların birbirlerini karşılıklı ziyaret edip hatır sormalarıdır. Gençler, yaşlıların elini öperler; onların hayır-dualarını alırlar. Çok yaşlılar evlerinden çıkmaz ve onların ziyaretleri beklenmez; herkes, onların ellerini öpmeye gider. Ziyarete gelenlere şeker, çikolata ve özellikle de, Ramazan Bayramında baklava, kadayıf ve benzeri tatlılar ikram edilir. Bu nedenle, halk arasında bayramın bir diğer adı da “Şeker Bayramı”dır.

2. Kurban Bayramı: Kurban Bayramı, kurban kesip fakirlere dağıtarak, Allah’a hamd ve şükran etme bayramıdır. Yaygın inanişâ göre, İbrahim Peygamber, oğlunu Allah’a kurban etmek istemiş ve o sırada Allah, oğlu yerine koçu kurban etmesini istemiş. O tarihten sonra kurban keserek Allah’a kurban etme geleneği bugüne kadar sürüp gelmiştir.

- Türk kültüründe son derece önemli bir yere ve role sahip bayramlar, her bayram öncesi evlerde yapılan “**bayram temizlikleri**” ve benzeri “**hazırlıklar**” ile karşılanır. Bayramların birinci günü, bayram namaz kılınır, sonra âile mezarlarına ziyaret edilir. Kurban kesmek, bu anı ile bağlantılı olarak İslâm dinine girmişlerdir. “**Mezarlık ziyaretleri**” son derece önemlidir. Son yıllarda, tebrik kartlarıyla uzaktakilerin bayramlarını kutlamaların yanı sıra, telefon ve elektronik mektup yoluyla bayram kutlamalarının da yaygınlaştığı görülmektedir.

C. Özel Dinî Günler

- Kandiller Türk halk kültüründe yer alan özel dini günlerin başlıcaları kandiller, Şeb-i Arus ve Ayin-i Cem törenleridir. **Mevlid, Beraat, Miraç ve Kadir Gecesi** gibi kandiller, toplum hayatında geniş bir gelenek çevresi oluşturmuştur. Kutlama sırasında, o günün özelliği olarak “kandil simidi” ve çeşitli tatlılar yapıp komşulara, fakirlere dağıtılır. Minareler ışıklandırılır. Mevlid-i şerif okunur. Kandillere göre, daha özel bir kapsama sahip günler Alevi-Bektaşî tarikatında semah ve cem törenleri ile Mevlevî tarikatında, “Şeb-i Arus” yâni, “düğün gecesi” bu tür özel kutlama törenleri arasında sayılabilir.

Ç. Millî Bayramlar

- Dünyada, her milletin hayatında yer alan önemli olayların anısına kutlama törenleri yapılır. Kutlamaya ayrılan günler, resmî tatil günleri sayılır. Kutlama törenleri ile örnek üzerinde kalıplaşarak gelenekleşir. Kökeni ve içeriği ulusal kültür ile bezenmiştir.
- Türkiye Türklerinin ulusal bayramları **29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı ile 30 Ağustos Zafer Bayramı**’dır.

D. Mahallî Bayramlar ve Kutlamalar

- Ulusal bayramların bir başka türü de “yerel ulusal bayramlardır. Bunlar çoğunlukla çeşitli yerleşme birimlerinin düşman işgalinden kurtuluş tarihlerinde bir şenlik havası içinde kutlanır.

E. Mevsimlik Bayramlar

- Takvime bağlı mevsim değişmelerinin kutlanmasına, mevsimlik bayramlar denebilir.
- Mevsimlik bayramlardan **Nevruz Bayramı** 21 Mart, **Hıdırellez Bayramı** ise 6 Mayıs’ta kutlanır. Türkler, Nevruz bayramını eskiden Yeni Gün, Ergenekon Bayramı, Özgürlük Bayramı gibi adlar ile kutlardı.

- Mevsimlik bayramların kutlanış biçim ve nedenleri her yerde aynı olmakla birlikte, zamanları, tabiat, hava, iklim ve ekoloji şartlarına bağlıdır. Örneğin, koç katımı bayramı kışın kısa sürdüğü, baharın erken geldiği yerlerde güz başlarında; baharın geç geldiği yerlerde ise, güz sonunda kutlanır. Kutlama zamanlarına göre, mevsimlik bayramlar; a. takvime bağlılıkları değişmeyen “genel mevsimlik bayramlar” ve b. zamanını yerel üretim şartlarının belirlediği “özel mevsimlik bayramlar” diye ikiye ayrılabilir.

a. Genel Mevsimlik Bayramlar:

1. Nevruz Bayramı:

- Türk halk kültüründe en önemli bahar bayramlarının başında **Nevruz (Yenigün)** gelir. Türkler, 21 Mart'ta Ergenekon'dan çıkıp dünyaya yeniden yayıldıklarına inanır. **21 Mart** tarihinde, Kuzey Yarıkürede iklim değişir, tabiat uyanır, otlar büyür. Günle gecenin birbirine eşit olduğu ve Kış mevsiminin bitip Bahar mevsiminin başladığı 21 Mart, gerek hayvancılıkla ve gerekse çiftçilikle uğraşan topluluklar için hayatın dönüm noktasıdır.
- Bozkır hayatı yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan toplumlar için iklim ve coğrafya nedeniyle, Kış mevsiminin ağır geçtiği yörelerde, ağaçlarda, dam altında beslenen küçük ve büyükbaş hayvanların dışarıya salınma zamanı **21 Mart**'tır. Kış mevsiminin geçirildiği “kışlak”tan baharın ve yazın geçirileceği “yaylak”a, yaylalara göçün başlangıcıdır. Dahası, bugün göreceli olarak kışın mutedil geçtiği yerlerde “döl dökme”, yavrulama zamanına işaret eder.
- Toprağa yerleşik ve ziraatla uğraşan topluluklarda ise, bugün toprağın “tav tutup” ekime, dikime elverişli hale gelmesi, ağaçların meyveye durduğu zamandır.
- Hayat tarzının veya hayatın idamesindeki yapısal, işlevsel ve yeniden dirilişin sembolleşen başlangıcı, 21 Mart tarihi, bu nedenlerle, pek çok takvimde ve kültürde “yılbaşı” kabul edilir; bayram günü olarak

kutlanır. 21 Mart tarihi, Türk Kültüründe, Türk mitolojisinde, “**Ergenekon Destanı**” adıyla birlikte yaşar. Türkleri “Ergenekon” adlı bir vadide 400 yıl boyunca çoğalıp artmışlar ve sonunda buraya sığmaz olmuşlar. Dışarı çıkıp eski yurtlarına dönmek istediklerini ve bir demirciye söylemişler. Demircinin önerisiyle Demir Dağı eritmişler, dışarı çıkıp, tekrar ata yurtlarını ve istiklallerini elde etmişler. Bu güne Ergenekon günü demişler. 21 Mart'a isabet eden gündür. Türkler, tarihleri boyunca bugünü bayram günü bilip 1926 yılına kadar resmi bayram günü olarak kutlamışlardır.

2. Hıdırellez Bayramı:

- Hıdırellez sözcüğü, Hızır ve İlyas Peygamberin adlarından oluşur. **Hıdırellez Bayramı ise, her yıl, 6 Mayıs'ta kutlanır.** Baharın bitip, yazın başladığına işaret eden bayramdır. Türk kültüründe yaygın olan inanca göre, 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece, efsanevi kıratına binmiş Hızır, çiçeklerden örülmüş hırkası, kırmızı pabucu ve ak sakalı ile gelip keçi derisinden uzun gömlek giymiş, uzun değnekli ve uzun boylu İlyas ile buluşur.
- İnanişaya göre, yardımın, bereketin, uğurun ve tüm güzelliklerin simgesi olan bu iki dost, “ölümsüzlük suyu”nu (bengisu veya âb-ı hayat) içtiklerinden ölümsüzler arasına katılmışlar ve yılda bir kez buluşup görüşmeye söz vermişlerdir. Kültürümüzde bu buluşma gününe olağanüstü bir anlam yüklenmiştir. O gün, hastaların iyileşeceğine, hasretlerin kavuşacağına, gönüllerin birleşeceğine, küslerin barışacağına, uğursuzlukların biteceğine, kismetlerin açılacağına, bereketin artacağına, kısaca her özlemin giderileceğine inanılır. Bu nedenle, o gün ateşler yakılır, kırlara çıkılır, maniler okunur, niyetler tutulur, eğlenceler yapılır, gün kutlanır. Dilekler, niyetler genellikle 5 Mayıs gecesi, gül ağaçlarının altına ilgili dilekçeler asılır ve Hızır'ın yardımcılığına inanılır.

b. Özel Mevsimlik Bayramlar:

1. Koç Katımı Bayramı: Koç katımı bayramının kutlamaları bölgeden bölgeye değişir. Genellikle, kutlamalar, 1 Ekim ile 20 Kasım arasında yer alır. Koçlar, katım zamanından iki ay kadar önce, sürüden (koyunlardan) ayrılır ve özel olarak beslenir. Koç katımı günü bir bayram havasında yapılan törenler gerçekleşir. O gün, davul zurnalar çalınır. Halk, köy meydanı veya harman yerinde toplanır. Çobanlar, süslenmiş, kınalanmış koçları, dişi koyunların ardına salar. Koç katımı esnasında, bazı yerlerde dualar okunur ve koçların üstüne erkek çocuk bindirilir. Böylece, doğacak kuzuların erkek; kız çocuğu bindirilir ise, dişi olacağına inanılır.

2. Saya Bayramı: Bazı yörelerde, "saya, koyun yüzü, davar yüzü" diye de adlandırılan bu bayram, koç katımından yüz gün sonra kutlanır. Koyunların gebelik süresi, 150 gündür. Koç katımından yüz gün sonra, kuzu anasının karnında canlanır; tüyleri çıkmaya başlar diye inanılır. Bu güne, "davar yüzü" veya "koyun yüzü" denilmesinin ve kutlanmasının nedeni budur. Bayram, gece kutlanır. Çobanlar, onlara katılan çocuk ve gençler, çeşitli garip kıyafetler giyerek kapı kapı gezer ve sayacı sözleri, adı verilen tekerlemeler, türkülerini söyleyip bahşiş ve yiyecek toplarlar. Bazı yörelerde saya gezenler, ayrıca Arap oyunu ve benzeri köy seyirlik oyunlarını da oynarlar. Evden eve gezmeler bitince, toplanan yiyecekler ile sayacılar topluca yemek yerler ve geç saatlere kadar çalıp çağırırlar, oynarlar, eğlenirler.

F. Asker Uğurlama ve Karşılama

- Ülkemizde, erkeklerin yaşamlarında son derece önemli bir yeri olan geçiş dönemlerinden biri de, askerlik ile ilgilidir. Askerliğini yapmamış, "vatan borcunu ödememiş" erkek, toplumda tam bir yetişkin, sayılmaz ve günümüzde bile, pek çok yörede kendisine kız verilmez, evlendirilmez. Bu kadar önem verilmesi nedeniyle, kültürümüzde asker olanı,

"asker ocağına" uğurlama ve askerlikten "ata, baba ocağına" dönüşünü karşılama törenleri düzenlenmektedir.

- Askere gidenlerin uğurlama ve karşılama törenleri yöreden yöreye değişir. Ancak şu şekilde özetlenebilir: Askerlik şubesiinden çağrı geldikten sonra köyden veya oturduğu yerden ayrılış gününe kadar geçen on-on beş gün içinde, asker adaylarına, komşular sıra ile ziyafetler verir; yemekten sonra, gece yarısına kadar süren türkölü, oyunlu eğlenceler yapılır.
- Askere gidiş günü, adaylar yaşlı kadınların ellerini öpmeye gider; eli öpülen her yaşlı kadın delikanlının cebine gizlice, bozuk para koyar; bu, "uğur parası"dır. Sonra, köy meydanında toplantı yapılır, hoca dua eder asker adayları, gençlerle helâlleşir, yaşlıların ellerini öperler. Eli öpülen yaşlı erkekler de adayın cebine para koyar: vatan için nöbet tutmanın, mukaddes bir görev olduğunu ifade ederler ve ardından da, "Benim için de nöbet tut, buna karşılık" derler. Adaylar, köy dışına kadar uğurlanırlar; onları, yakınları, azık ve çamaşırları ile köyün dışında beklerler; yolcularını, helâlleşip uğurladıktan sonra dönerler.
- O gün, askere genç gönderen evlere komşuları "sağlıkla varsın, sağlıkla gelsin", "Allah kavuştursun" demeye gelir, ağırlanır ve sohbetler edilir. Bazı yörelerde, uğurlayıcı kadınlar ve kızlar, uğurlamadan sonra pınarbaşı veya benzeri uygun bir yerde toplanıp topluca yemek yerler ve def çalıp oynayarak eğlenirler; inanca göre, askerin arkasından göz yaşı dökmek gerekir.
- Askerliğini tamamlayıp dönen gençler, giderken olduğu gibi, gelirken de şenlikle karşılanır. Askerden dönenler, bir müddet çalışmaz, dinlenir ve yakınlarını ziyaret eder. Askerliğini tamamlayıp dönenler, yeni statüleriyle toplumda daha fazla saygı ve hürmet görürler. Günümüzde bu tür törenler, değişime uğramış olsa da yaşamayı sürdürmektedir.

G. Hacı Uğurlama ve Karşılama

- Türk kültüründe bireyi, bir sosyal konumdan bir başka sosyal konuna geçiren geçiş dönemlerinden ve törenlerinden birisi de, hacı olma, hacca gitme olayı ile ilgilidir. Hacı adayının memleketinden ayrılıp yola çıkması ve gerekli işlemleri yerine getirdikten sonra geri dönüşü esnasında bu olay, törenlerle kutlanır.
- Hacı adayını yakınları yola çıkmasından yaklaşık bir ay önceden sıra ile yemeğe davet ederler; hacı adayı da onları çağırıp yemek verir. Hacı adayı yola çıkacağı gün, komşu köy ve mahallelerden uğurlamaya gelenlere yemek verir. Bütün köy halkı toplanır ve hacı adayı bozuk para saçar, toplananlar "hacı parası uğurludur" inancıyla kapışır. Hacı adayı yaşlılardan başlayarak "helâlleşir"; gençlere elini öptürür. Helâlleşme aynı zamanda, hacca gidenin borcu alacağı kalmadığının tanıklar önünde belirtilmesidir. Bundan sonra hacı adayı mezarlığa gider. İnanca göre, hacı adayı ölümlerden de izin alır ve yola çıkar.
- Hac görevini yerine getirip dönen hacı, yakınlarından birisini köye veya muhitine muştucu gönderir. Köyün erkekleri hacı olan kişiyi karşılamaya gider. Arabadan indirip koluna girerler; karşılayıcılar köye varırlar. Hacı günlerce evinden ayrılmaz; ziyarete gelenleri kabul eder. Gelen, yaşça kendisinden küçük de olsa, ayağa kalkarak karşılar. Ziyaretçilere hacdan getirdiği hediyelerden dağıtır. Hacının evine dönüşünde bayrak çekilir. Bayrak bir süre orada kalır.
- Kültürümüzde, hacı unvanıyla anılan ve yeni sosyal konumuyla topluma karışan kişiden "ticaret ve politika işleri ile uğraşmaması beklenir. Toplumumuzda "Hacı olan kişiye, hayır işlerinde insanlara hizmet etmek düşer" düşüncesi ve inancı egemendir."